

תוכו כברו?

פעם אחת המתין כל הציבור לרבי לוי יצחק, שיבוא לבית הכנסת, כדי להתחיל בתפילת ערבית של ליל ראש השנה. הציבור ממתין ורבי לוי יצחק איננו מגיע, הערב כבר ירד, הכוכבים כבר נראו בשמים ורבי לוי יצחק טרם הגיע.

רק בשעה מאוחרת מאד, הגיע רבי לוי יצחק לבית הכנסת, כשהוא עטוף במעילו הגדול ונראה כאילו בא מדרך ארוכה, כשיחיד עמו הגיע אדם שלא היה מופר לאיש מהמתפללים. מיד ניגש רבי לוי יצחק לעמוד והחל בתפילת ערבית של ראש השנה, בעוד האדם שבא עמו - התייצב בפינת בית המדרש, השקיע את ראשו במחזור ולא הביט לצדדים. כך עמד אותו אדם במשך שני ימי ראש השנה, כשהוא יוצא ובא רק בלוותו של רבי לוי יצחק.

רק אחרי ראש השנה, נודע לציבור הסוד. האיש שבא עם רבי לוי יצחק, היה קצין בצבא הצאר, איש לא האמין כי אינו "גוי כשר". אך רבי לוי יצחק סיפר, כי בדרכו לבית הכנסת עצר אותו הקצין וסיפר לו, כי בילדותו היה יהודי והוא נחטף לצבא. אין הוא זוכר דבר, פרט לזכרון קלוש שאביו היה ביום כזה מתעטף בלבנים ועומד כל היום בתפילה. רבי לוי יצחק דיבר שעה ארוכה עם האיש, עד ששכנע אותו לבוא עמו לבית הכנסת.

סיים רבי לוי יצחק את סיפורו ואמר: "וכי בשביל להחזיר יהודי אחד בתשובה, לא כדאי לעכב את התפילה לכל הציבור?"

על פי "אוהב ישראל"

"ובקשתם משם את ה' אלקיך ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך"

(לימי הסליחות והרחמים)

אדם אחד פתח גמ"ח להשאלת כלי עבודה. בכל ימות השנה הייתה בגמ"ח פעילות רגילה, זה בא ושואל כלי וזה בא ומחזיר כלי. כיוון שהגיעו ימות הגשמים, החלה נהירה גדולה, פתאום נזכרו כולם בגג הדולף, בחלון השבור ובשאר הפגמים שהכרחי לתקנם לפני הגשם ובאו לשאול כלים על מנת לתקן את הנדרש.

בין הבאים, בא אחד וביקש שישאלו לו פטיש וצבת. אמר לו בעל הגמ"ח: במחילה, אני עסוק עתה, עלה נא לעליית הגג ושם תמצא את מבוקשך. עלה האיש לעליית הגג ומצא שם כלים מכלים שונים ורק פטיש וצבת לא מצא. חזר אל בעל הגמ"ח והלה אומר לו: מחילה, רד למרתף ושם תמצא את מבוקשך. ירד האיש למרתף וגם שם מצא כל מיני כלים ורק פטיש וצבת לא מצא. שוב חזר אל בעל הגמ"ח וזה אומר לו: אם פטיש וצבת אתה מבקש, כלים אלה אני מחזיק בהישג יד, פתח את הארון ונתן לו פטיש וצבת.

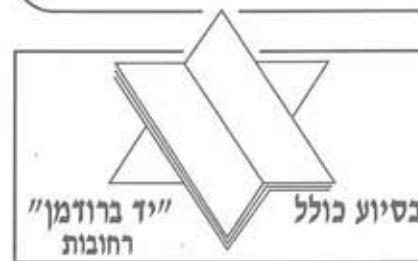
שאל האיש את בעל הגמ"ח: אם הכלים היו כל הזמן בהישג ידך, למה שלחת אותי פעם למרתף ופעם לעליית הגג? ענה לו בעל הגמ"ח: רבים שואלים עתה כלים ולא לכל אחד הכלים דרושים. רציתי לבדוק, האם הכלים אכן דרושים לך ולפי השתדלותך להשיג את הכלים, ראיתי כי אכן הם דרושים לך.

כך גם אנו בימי אלול, צריכים להראות בהשתדלותנו לחזור בתשובה שלמה, עד כמה אנו זקוקים לתשובה.

על פי "אהל יעקב"

מערכת "שיח" מברכת את כל תושבי העיר בברכת שנה טובה ומתוקה "תכלה שנה וקללותיה, תחל שנה וברכותיה"

לקוראינו: מאמרים המופיעים ללא ציון שם הכותב, נכתבו על ידי חברי המערכת

חברי המערכת: הרב אברהם פוס, משה רוט, נפתלי יערי, יהודה מליק
 העריכה בסיוע אברכי כולל "יד ברודמן" ללימודי הוראה ודינות, בית שפירא, רחובות
 טלפון: 08-9412048
 אתרנו באינטרנט: www.pirsuma.com/siach
 הדפסה: דפוס ש.ה.ר. רחובות טל. 08-9475106

כניסת שבת
6:39

יציאת שבת
7:35

יוצא לאור לעילוי נשמת הקדושים

מיכאל יצחק מליק ואברהם פלדמן הי"ד

גיליון ראש השנה - האזינו, שבת שובה, תשע"ד שנה שלושים וארבע, גיליון מס' 47

גליון זה יוצא לאור בחסות עיריית רחובות, האגף למוסדות העירייה, המחלקה לתרבות תורנית

"לפני ה' תִּטְהָרוּ"

"שוכה ישראל עד ה' אלקיך" (הושע יד, ב) – לא "אלקיכם" אלא "אלקיך" – כל יחיד והשיבה הפרטית והאישית שלו אל הקב"ה, **"כי קשלת בציוןך"** (שם) – אתה, היחיד בישראל, אתה כשלת ואתה תשוב! מצד אחד, מטילה מחשבה זו מורא, יחיד הוא האדם בעולמו של הקב"ה. מיליארדים בני אדם מחד, מאידך כל אחד יחיד. מה "נורא" הוא היום הקדוש! כשמים כן הם, ימי הדין – "הימים הנוראים". הבה נתבונן, בדברים הנוגעים לעיצומו של היום המכפר, **"כי ביום הזה יכפר עליכם...מכל חטאתיכם, לפני ה' תִּטְהָרוּ"**.

רבנו יונה גירונדי בספרו **"שערי תשובה"** (שער ב), לומד ממשמעותו של ציווי אלוקי זה: "כי ביום הזה יכפר עליכם... לפני ה' תִּטְהָרוּ" – ציווי הוא ומצות עשה מיוחדת, אמנם, תשובה-זמנה תדיר בכל יום, בכל עת ובכל שעה. ואכן, שלוש פעמים ביום מתפללים אנו: **"השיבנו אבינו לתורתך... והחזירנו בתשובה שלמה לפניך... ברוך אתה ה': הרוצה בתשובה"**. וקשה, מדוע רק בברכה זו מוזכר "אבינו"? והסבר הדברים, שהחטא מרחיק את החוטא מאביו שבשמים ובמקרה קיצוני אף מביאו למצב של "האומרים לעץ, אבי אתה" (ירמיה ב, כז). לכן, יסוד התשובה הוא, לחדש ולחזק את ההבנה והידיעה ש"אנו בניך ואתה אבינו", אבא! "החזירנו בתשובה שלמה לפניך". כל ימות השנה-ימי תשובה הם, אך מצוות עשה מיוחדת "ביום הזה יכפר עליכם... לפני ה' תִּטְהָרוּ" – היום.

דבר נפלא נוסף, כל השנה- **"ושבת עד ה' אלקיך"**, אך ביום הכיפורים – **"תִּטְהָרוּ"**-זמן מיוחד לטהרה. מדרגה מיוחדת ליום הקדוש – טהרה ולא רק שיבה, והשיבה – מתוך טהרה. עד כמה גדולה ההתרגשות של מדרגת הטהרה, נוכל לעמוד בדברי רבי עקיבא במשנה בסוף יומא (ח, ט): **"אמר רבי עקיבא: אשריכם ישראל, לפני מי אתם מטהרין ומי מטהר אתכם? אביכם שבשמים"**. יכול ואף חיוב אדם להתקרב, עד כדי שיגיע ל"לפני מי אתם מטהרין, ומי מטהר אתכם? אביכם שבשמים". התקרבות של מיזוג עם השכינה, כביכול, "מה מְקַנָּה מטהר את הטמאים-אף הקב"ה מטהר את ישראל" (יומא, שם), להיכנס לחלוטין למי המקנה, זו טהרת המים. וכבר ביאר, כי במקנה-אף אם שְׁעָרָה אחת מבצבצת מעל מים ולא נכנסה אל תוכו-אין המקנה מטהר, כך גם מקנה ישראל-היא-אין ביטול מוחלט ושייכות ללא שיוור לקב"ה, חסרון הוא בטהרה. עלינו להיכנס לתוך ה"מקנה" בכל גופנו, ללא חציצה או הפרעה וכך נזכה לטהרתו של הבורא.

המצב הקשה בו שרויים עולם התורה והיהדות בארץ הקודש, הריחוק והניכור לקודש על ידי חלקים של העם השוכן בציון, מביאתנו ל"לפני ה' תִּטְהָרוּ" – קבלת עול מלכות שמים, וכתוצאה מכל הרפיון הרוחני, הגענו למצב בו מצוי כל יחיד בישראל וכלל ישראל וכן ארץ הקודש על כף המאזניים, סיכונים חמורים מאיימים מבפנים ומבחוץ.

לואת, הבה אחים יקרים! נאמץ עצמנו בשינוי דרך ונגיע לתשובה שלמה, ובע"ה הקב"ה ישמע שוועתנו ויכתוב ויחתום את עם ה' וארץ ה' לחטיבה של שלמות אחת בתורה, ושלמות אחת בארץ ה'.
לשנה טובה נכתב ונחתם, לאלתר לחיים טובים, תחל שנה וברכותיה.

הרב שמחה הכהן קוק

גליון זה מוקדש

לע"נ הקדוש אייל יהושע יברבוים הי"ד ב"ר דוד ושושנה שיבלחט"א
 בן עירנו שנרצח בנגוהות ע"י בני עוולה בליל ראש השנה תשס"ד

לע"נ ר' שמואל דב ב"ר מנשה לרנר ז"ל, נלב"ע א' דראש השנה תשכ"ז
 נתרם ע"י משפחת חיים לרנר, אדיסון, ניו-ג'רסי ומשפחת גרין-יעקבסון, רחובות

לע"נ ר' ירוחם ב"ר חיים אליעזר גנץ ז"ל, נלב"ע ד' בתשרי תשנ"ב. נתרם ע"י בנו, ר' אליעזר גנץ נ"י

לע"נ מרת מרים בת ר' יוסף ע"ה, נלב"ע ו' בתשרי תשנ"ח. נתרם ע"י משפחת גולדין שיחיו

תנצב"ה

"שוקה ישראל" - עיונים בהפטרה

הנביא הושע קורא לישראל: "שוקה ישראל עד ה' אלקיך, כי קשלת בעונך" (הושע יד, ב). למה נאמר "עד ה' ולא 'אלהי' בפשטות, אין הבדל לשוני והושע, כנראה, "לקח" פסוק זה מהנאמר בתורה בפרשתנו שעברה: "ושקת עד ה' אלקיך" (ל, ב), אבל ניתן למצוא סיבות משמעותיות יותר. אומר המלבי"ם: "מלת 'עד' מציינת, שה' עומד רחוק מהם והם צריכים ללכת אליו, עד שיגיעו עניו, עד המקום אשר הוא שם. ר"ל (שהרי ה' אינו שם...) שיעזבו את עוונותיהם הקודמים ויתחרטו על העבר, שטעו מני דרך... ומבקשים הדרך לשוב עד ה'". אם כן, המילה "עד" מביעה קרבת יתר אל ה'. כשאומרים: "אני בחז' אל...", הכוונה לכיוון הכללי ואין זה מביע קירבה. גם ב"חז' אל" (יומא פו, ע"א) מובא, שהתשובה מגעת עד כסה אל הכבוד.

רש"י: "תני בשם רבי מאיר: 'שוקה ישראל' - בעוד (=עד) שהוא ה' במידת הרחמים, ואם לאו, 'אלקיך' - מידת הדין". רש"י גם עונה על בעיית הכפילות בפסוק: ה', אלקיך.

גם המשך הפסוק קשה: נאמר - "כי קשלת", והיינו מצפים שיהיה כתוב: "כי נכשלת"...! אם כן, במה, או איך, הם "כשלו"? ב"דעת מקרא" כמה אפשרויות: א. כשלת לפני אויבך וזה אמור לגרום לך לשוב בתשובה. ב. עוונותיהם הכשילו אותם. ג. בגלל עוונותיך אתה עכשיו כושל = נופל, ואין מי שיקימך, אלא ה'. כלומר, מילה זו מביעה גם את מצבם הרע בגלל החטאים, ואם היה כתוב "נכשלת", היה זה מתייחס רק לחטא, והרי חוזרים בתשובה רק כשכואב...

הנביא הושע ממשיך וקורא לנו (שם, פסוק ג): "קחו עמכם דברים ושובו אל ה'". מה יש "לקחת" כדי לחזור בתשובה? "דעת מקרא": "דברי וידוי וחרטה ותפילה, ולא

קרבות" (זו גם דעת "מצודת דוד"). מהר"י קרא: קחו לתשומת לבכם את הדברים שאמרת בפסוק ב' - "שוקה ישראל"... מלבי"ם: "אחר שתגיעו עד ה' ותהיו קרובים אליו, אז תוסיפו להטיב מעשיכם להבא ולעשות תשובה מאהבה, עד שתקחו עמכם דברים, היינו, עניינים שהם ידברו וימליצו יושר עליכם, וילמדו עליכם זכות, שהוא: מצוות ומעשים טובים (=דברים) שתעשו". רד"ק (בפירושו השני): הדברים-הם הדיבורים, האמירות אל ה', הנזכרות בסוף הפסוק ובפסוק ד'.

ומה נאמר בפסוק ד': "אשור לא יושיענו, על סוס (רמו למצרים) לא נרכב..." כלומר, הם יפסיקו לסמוך על מעצמות שהיו באותה תקופה ויבטחו רק בה'. ומתי נגיע גם אנחנו כיום למצב, בו נפסיק לפחד ממה שיגידו עלינו המעצמות ולא נסמוך על ארה"ב שתצילנו וכד'? היום הרי לא צריך להיות מאמין, כדי לראות בעליל, שקיומו של עם ישראל הוא כנגד כל הסתברות, והוא אינו נעלם מהעולם, למרות כל מה שעבר עליו. האם בזכות מעצמות "תורניות" - עמנו קיים? אבל ביתניים, כל אחד מאיתנו צריך להתחזק באמונה בה', ואז את אט זה יהיה לנחלת הכלל. אזי נזכה לאמור בהפטרה: "אהיה קטל לישראל, יפרח פשוטנו, וְיָדָן שְׁרָשָׁיו כַּבְּנוֹן..." (שם, פסוק ו).

מנחם אדלשטיין

"מתורתם"

"המלך המשפט"

בתחילת מלכותו של שלמה המלך, נראה אליו הקב"ה בחלום הלילה בבבון. אלוקים שואל את שלמה: "שאל מה אתו לך", ושלמה עונה - חכמה. לא בדיוק. המשאלה המדויקת שביקש שלמה באותו הלילה הייתה - "לב שמע לשפט את עמך, להבין בין טוב לרע" (מלכים-א ג, ט).

מיד אחר-כך, מופיע משפט שלמה המפורסם אודות הילד החי והילד המת. שלמה, שכאמור, זכה ב"לב שומע לשפט את עמך", מצליח להוציא את הצדק לאור, והפרק הבא נפתח בפסוק (ד, א): "וַיְהִי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ עַל כָּל יִשְׂרָאֵל". כלומר, שני דברים הולכים ביחד - מלוכה ומשפט.

אותו הקשר, מתגלה גם בראש השנה. הגמרא במסכת ראש השנה (טז, א) מסבירה את הטעם לאמירת "מלכויות", "זכרונות" ו"שופרות", ואומרת: "אמר הקב"ה... ואמר לפני בראש השנה, מלכויות, זכרונות ושופרות. מלכויות - כדי שתמליכוני עליכם, וזכרונות - כדי שיעלה זכרוניכם לפני לטובה, ונְפֻשָׁה - בשופר". משמעות הדברים היא, שבראש השנה אנו ממליכים את הקב"ה, מה שאומר שאנו עוברים לפניו למשפט ולכן יש צורך שיעלה זכרוניו לטובה. שופר של איל, משמש גם לתרועת ההמלכה וגם להזכיר זכויותינו בעקידת יצחק. ושוב אנו רואים, ההמלכה כרוכה עם המשפט. מדוע? מה הקשר בין מלך ומשפט?

כאשר חייל נתבע למשפט צבאי בפני מפקדו, יש לו

הזכות לסרב להישפט בפניו ולבקש להישפט בידי דרגה גבוהה יותר. משמעות האמירה - "איני רוצה להישפט בפניך" היא: "איני רוצה בך סמכות מספיקה, כדי לקבוע את גורלי". כאשר אנו באים לראש השנה, תוקעים בשופר וממליכים את הקב"ה, אנו למעשה מתייצבים למשפט. בכך אנו אומרים לה', שאנו רואים בו את הסמכות העליונה לקבוע את גורלנו. תפקידו של המלך הוא לתת לכל נתין את חלקו ואת המגיע לו, ודבר זה נעשה בלאופי - בסיסי על ידי המשפט - "מלך במשפט יעמיד אָרְץ" (משלי כט, ד). המלכת ה' מחייבת את הנכונות להישפט בפניו, והנכונות להישפט בפני ה' היא עצמה כאמירת "אתה מלכנו".

פסוקי התורה שעוסקים בראש השנה, אינם מדברים על מלכויות. נאמר בהם "זכרון תרועה" או "יום תרועה", אך מלכויות לא נזכרו שם. חז"ל ערים לעניין ומשלימים את התמונה (ראש השנה לב, א):

"מנין שאומרים מלכויות? תניא... רבי יוסי בר יהודה אומר: ... הרי הוא אומר (במדבר י, י): 'ויהיו לכם לזכרון לפני אלוקים'. ... ומה תלמוד לומר (שם) 'אני ה' אלוקיכם'? זה בנה אב לכל מקום שנאמר בו 'זכרונות' - יהיו 'מלכויות' עמך".

נדמה, שרבי יוסי בר יהודה מצביע על העיקרון שאמרנו, הוזה אומר: לא יכולות להיות זכרונות ללא מלכויות. כאשר יש פנייה לקב"ה לזכור אותנו לטובה ולהוציא כאור משפטנו, באותה הנשימה יש גם קבלת מלכותו - קבלת סמכותו הבלעדית לקבוע איך תיראה השנה הבאה עלינו ועל כל ישראל לטובה.

איתי וייס

פינת ההלכה

אכילה לפני תקיעות (ב)

למדנו בפעם הקודמת, שיש איסור לאכול לפני מצווה, ובכלל זה - אכילה לפני תקיעה בשופר. והבאנו, שהפוסקים כתבו כמה טעמים להקל, למי שאינו יכול להתפלל ללא טעימה.

והוסיפו הפוסקים (הרב שריה דבליצקי, בספר "מקראי קודש", עמוד שפ), דרך אחרת ליחידים, למי שצריך לאכול ובכל זאת רוצה לנהוג כעיקר הדין, שישמעו תקיעות דמיושב (התקיעות הראשונות) וילכו לקדש ואחר כך יבואו למניין אחר ושם ישמעו שוב תקיעות דמיושב עם ברכותיהם ולא יפסיקו בדיבור עד אחר התקיעות דמעומד (כמובן, כך תמיד יש לעשות ולא רק כאשר כבר שמע תקיעות דמיושב). וכך נהג גם רבי שלמה זלמן אויערבך, בשנים שהיה קשה לו שלא לאכול עד אחר גמר התקיעות (אמנם, הוא עשה זאת רק ביום שני של ראש השנה, בו חיוב התקיעות הוא רק מדרבנן). והוסיף רבי שלמה זלמן אויערבך, שמי שעושה כן, יכוין בפעם הראשונה - בשעת שמיעת הברכה - לצאת ידי חובת תקיעות דמיושב, ובברכה

ששומעים בפעם השנית, יכוונו לצאת ידי חובת תקיעות דמעומד ("הליכות שלמה", פ"ב, ג).

אותם הנוהגים לקדש ולאכול

עד איזה שיעור מותר להם לאכול?

יש לידע, דגם הפוסקים שהתירו לטעום לפני תקיעות, התירו דווקא לאכול כשיעור "ביצה" מזוונת, שכל זה חשיב כגדר של "טעימה". אך אסור לאכול יותר מכביצה מזוונת, משום שיותר מכביצה - חשיב כגדר של "קביעות סעודה". על כן, יש להיזהר שלא ימשך באכילתו ("מנחת שלמה", שם, סעיף א; "הלכות חג בחג" - ימים נוראים, עמוד קי; "ילקוט יוסף" - מועדים, הלכות ראש השנה, עמוד 52).

עוד יש להעיר, שגם המתירים לאכול עד כביצה, התירו דווקא באוכל דבר שברכתו "מזוונת". אך אסרו לאכול פת, אף פחות מכביצה.

כידוע, רבים כתבו בגודל מעלת מצוות שמיעת קול השופר, על כן, ראוי להקפיד שמצווה חשובה זו תתקיים כתיקונה. ונסיים, שפעם אחת נשאל רבי שלמה זלמן אויערבך על ידי צורבא אחד, אלו טעמים ראוי לכוין בזמן התקיעות? ואמר לו: בטעמים - תענין ותתבונן לפני התקיעות, אבל בזמן התקיעות - תהא כוונתך אך ורק "רחמנא (הקב"ה) אמר: וְתִקְעוּ".

הרב אריה ויזל

"חנוך לנער"

תחתיות למרום שחקים. רגשות, מטבעם אינם כפופים לחוקים וכללים, הם פשוטים, ספונטניים ובוקעים מתהומות הנפש. לכאורה, די אם כן בעצם השמעת קולו של השופר, כדי לעורר בנו את כל הרגשות הנוכרים. אף על פי כן, אנו מוצאים תילי תילים של הלכות לגבי אורך כל תקיעה, צרוף התקיעות, משמעותן וכיו"ב. מי שאינו תוקע על פי כל ההלכות הללו, לא יצא ידי חובתו. משמע, שבצד הרגשות הספונטניים, חשוב גם לשמור על הכללים.

דברי מרן הרב, מוצאים אנו נקודה נוספת: הקב"ה ברחמיו קבע את יום התקיעות, ביום שבו הלבנה מתחדשת. כל פגמיה נוקו ואינם. כך אף אנו. בתקופת הסליחות שלפני ראש השנה, אנו מזדככים ומטהרים. ליום ראש השנה, יש להכנס כמו הלבנה בחידושה, ללא פגמות. לכן, תקיעת השופר על כל דינייה ומנהגיה וההקפדה עליהם, מציגה שיעבוד של הרגש המתעורר עם התקיעה, רגש טהור שאין בו פגם, לקיום המצווה באופן מלא, שיעבוד הרגש אל המעשה החשיבתי של קיום ההלכה.

נפתלי יערי

"עלה אלוקים בתרועה"

"עלה אלוקים בתרועה, ה' בקול שופר" (תהלים מז, ו). פסוק זה נאמר ממש לפני תקיעת השופר בראש השנה. כולנו מכירים את האווירה הדרוכה בבית הכנסת, דממת קודש, כאשר נשמע הפסוק מפי החזן ומיד לאחריו הברכות והתקיעות. מצוות תקיעת השופר נמצאת במרכז ההווה של היום הקדוש, עד שגם אנשים שבמהלך השנה, רחוקים מבית הכנסת ומהוויתו, באים לשמוע את תקיעת השופר. מתקיים הפסוק (עמוס ג, ו): "אם יתקע שופר בעיר והעם לא יִחְרְדוּ".

המפתיע בראש השנה הוא, שעל אף תקיעת השופר המרעידה לבבות ובודאי מניעה כל אדם להרהר ולפשפש במעשיו, דווקא בראש השנה: אין מזכירים עוונות, אין אומרים וידוי (יש הגורסים, שאף את המשפט "אבינו מלכנו, חטאנו לפניך" - אין לומר בראש השנה) ואין אומרים סליחות.

מרן הרב זצ"ל (דרשות לראש השנה) אומר: "התקיעה - בחסד נגד אהבה ותרועה - בגבורה נגד יראה, ומטיב את המדות על ידי החרדה ורגשות הנפש. וזהו שאמרו 'תקעו בחודש' שמתחדשים מחדש, ונקל לקבע מדות טובות. שופר שבא לשם כך, בכסה שהירח מתכסה בו, אין כתמי הנפש נראים ואין להזכירם ליום חגיגו. ע"כ, אפשר להיות בו חג, כי אם היתה הנפש נכתמת, איך תשמח ותחוג". רוצה לומר, יש קשר ישיר בין התקיעות לזמנו. התקיעות מעוררות למחשבה, לתשובה, לחרטה ולרצון לעלות מתהום